

УДК 316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.9>

УДОСКОНАЛЕННЯ ПИСЬМОВОЇ ТА УСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ РОБОЧИХ ЗОШИТІВ

Вікторія Сікорська

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

Людмила Дідур

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: l_didur@ukr.net

Вікторія Нозай

старший викладач кафедри довузівської підготовки
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
e-mail: viktoriya_n@ukr.net

Анотація. Стаття розкриває заплановані результати використання розробленого та запровадженого до навчального процесу робочого зошита із друкованою основою під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» здобувачами вищої освіти першого року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в Одеському національному морському університеті як інформаційного та розвиваючого посібника для всіх галузей освіти окремо з урахуванням термінології кожної з них, що сприятиме оволодінню способами самостійного, аудиторного навчання, активного засвоєння та застосування знань. А також ознайомлення на початковому рівні із теоретичними засадами майбутньої спеціальності, зі сферою діяльності фахівця, професійними характеристиками, що студенти повинні набути протягом здобуття вищої освіти. Досліджено, що «нове покоління» робочих зошитів, на відміну від попередніх, виступає як засіб, що сприяє оволодінню способами самостійного навчання, активного засвоєння та застосування знань. Під час вивчення ефективності навчального процесу у разі застосування робочих зошитів зазначено, що ця методика інтегрує не лише інноваційну технологію освіти, але і задає нову траєкторію здобуття освіти, що покликана активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів на всіх етапах навчального процесу.

Проаналізовано принципи конструювання та роль складових розділів робочого зошита.

Впровадження робочого зошита з друкованою основою сприятиме розвитку інноваційних методів та прийомів навчання з компетентнісним підходом, що передбачає удосконалення двох видів компетенції: пізнавальної і діяльнісної. Зокрема, посилення мотивації здобувачів вищої освіти до опанування курсу, що позитивно впливатиме на їхній психологічний стан.

Ключові слова: заклад вищої освіти, навчальний процес, галузь освіти, освітня діяльність, методика навчання, навчальний посібник, система професійного спілкування, піраміда навчання, професійна компетентність.

IMPROVING WRITTEN AND ORAL PROFESSIONAL COMMUNICATION IN THE STATUS LANGUAGE DURING PRACTICAL CLASSES OF EDUCATIONAL COMPONENT “UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL DIRECTION” USING WORKBOOKS

Viktoriya Sikorska

*PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7278-8464
e-mail: sikorskavika1003@gmail.com*

Lyudmila Didur

*Senior Lecturer at the Department of Pre-University Training
Odessa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
e-mail: L_didur@ukr.net*

Victoriia Nogai

*Senior Lecturer at the Department of Pre-University Training
Odesa National Maritime University
34 Mechnikova str., Odesa, Ukraine
e-mail: viktoriya_n@ukr.net*

Abstract. *The article reveals the planned results of the use of the workbook with a printed basis developed and introduced into the educational process during the study of the educational component “Ukrainian language according to professional direction” by students of the first year of higher education of the first (bachelor) level of higher education at the Odesa National Maritime University as an informational and development manual for all branches of education separately, taking into account the terminology of each of them, which will contribute to mastering the methods of independent, classroom learning, active assimilation and application of knowledge. And also, familiarization at the elementary level with the theoretical foundations of the future specialty, with the field of activity of a specialist, professional characteristics that students must acquire during the course of obtaining higher education. It has been studied that the “new generation” of workbooks, unlike the previous ones, acts as a tool that promotes the mastery of methods of independent learning, active assimilation and application of knowledge. During the study of the effectiveness of the educational process when using workbooks, it was noted that this technique integrates not only innovative educational technology, but also sets a new trajectory for obtaining an education, which is designed to activate the educational and cognitive activity of students at all stages of the educational process.*

The principles of construction and the role of the constituent sections of the workbook are analyzed.

The introduction of a workbook with a printed basis will contribute to the development of innovative methods and methods of teaching with a competence approach, which involves the improvement of two types of competence: cognitive and activity. In particular, increasing the motivation of students of higher education to master the course, which will have a positive effect on their psychological state.

Key words: *institution of high education, educational process, field of education, educational activity, teaching method, study guide, system of professional communication, learning pyramid, professional competence.*

Постановка проблеми. Сучасні заклади вищої освіти України виконують не лише роль підготовки конкурентоспроможного спеціаліста в певній галузі освіти, а є осередком формування верстви населення, що забезпечить у майбутньому розвиток суспільства в усіх його сферах завдяки своїй унікальній місії щодо зростання інтелектуального капі-

талу, соціальної стабільності, знань та компетентностей людини. Зокрема, і традиційний навчальний процес не в повному обсязі задовольняє вимоги ринку праці, а потребує значної модернізації, оригінальності та креативності від науково-педагогічного працівника. Очевидним стало те, що якість сформованого фахівця у вищій школі не має обмежуватися

окремими вміннями та навичками, а необхідні умови, що зумовлюють здатність здобувача вищої освіти до самоосвіти, розвитку і творчості у своїй подальшій професійній діяльності.

Основним складником здійснення освітньої діяльності закладів вищої освіти є підготовка майбутнього фахівця різних галузей науки, промисловості та народного господарства, зокрема, морської галузі для Одеського національного морського університету, з високим рівнем володіння державною мовою у відповідній сфері. Міністерством освіти і науки України передбачено вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» у всіх закладах вищої освіти на першому році навчання з дещо замалим, на нашу думку, обсягом годин для вивчення. Відповідно до цього вказаний курс потребує особливого підходу, впровадження нових форм та методики викладання у навчальному процесі, зважаючи на специфіку навчання у Одеському національному морському університеті. Через те ми вбачаємо, що однією з необхідних умов підвищення ефективності навчального процесу в Одеському національному морському університеті є впровадження робочого зошита із друкованою основою під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» для всіх спеціальностей окремо з урахуванням термінології кожної з них.

Мета і завдання статті полягає в обґрунтуванні вдосконалення навичок використання сучасної української літературної мови професійної сфери на практичних заняттях з освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» за допомогою використання робочих зошитів. Впровадження робочих зошитів на практичних заняттях є необхідністю для підвищення ефективності навчального процесу під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» в Одеському національному морському університеті як інформаційного та розвиваючого посібника, що сприяє оволодінню способами самостійного, аудиторного навчання, активного засвоєння та застосування знань.

Предмет дослідження – вплив використання робочих зошитів із друкованою основою на навчальний процес та розвиток мов-

ленневих компетенцій студентів у вищій школі.

Об'єктом дослідження є робочий зошит із друкованою основою, який використовується під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» здобувачами вищої освіти першого року навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти в Одеському національному морському університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час розробки певних аспектів професійного становлення здобувача вищої освіти практичний досвід, а також аналіз й узагальнення низки наукових праць засвідчують доцільність осмислення вищої школи як основного етапу формування ціннісно-сислової сфери особистості.

Заклад вищої освіти має своїм обов'язком інформаційне забезпечення освітнього процесу навчальними посібниками. Саме навчальні посібники виконують роль допоміжного матеріалу навчання для кращого засвоєння тієї чи іншої теми навчальної програми, поглиблення знань і вмінь здобувачів освіти. Як зазначає А. Харківська, навчальний посібник забезпечує реалізацію особистісно орієнтованого та компетентісного підходів до студентів та сприяє формуванню навчально-пізнавальних та загальноінтелектуальних умінь, що підкреслює актуальність вибраної теми. Одним із різновидів навчального посібника є робочий зошит із друкованою основою [1].

Вважаємо, що робочі зошити на друкованій основі є найбільш практичними серед інших друкованих засобів навчання. Услід за І. Майоровою погоджуємося, що ідея застосування робочих зошитів не є новою в методиці навчання. У підготовці фахівців робочі зошити починають набирати широкого кола застосування, їх розробка та впровадження в навчальний процес є актуальним питанням [2]. У системі освіти робочі зошити посіли належне місце, винятку не становить і вища освіта, та виконують багатоаспектну роль у підвищенні ефективності навчання за їх методично-грамотного конструювання та використання. Сьогодні ж робочий зошит залишається функціональним, сучасним, перспективним, хоча використовується як дидактичний засіб навчання не одне десятиріччя та є обґрунтованим методичним інструментом,

застосування якого дозволяє викладачу донести до здобувача вищої освіти значний обсяг навчальної та наукової інформації; вправи для самостійної роботи студентів допоможуть розвивати навички аналітичного мислення, навчать аналізувати й узагальнювати інформацію; вправи та завдання для індивідуальної роботи дадуть можливість перевірити власний рівень засвоєння матеріалу.

Однією з головних функцій робочого зошита як засобу навчання, за студіюванням Л. Нечволод, є інформативно-ілюстративна, оскільки наявність інформативного матеріалу у зошиті є джерелом навчальної інформації [3].

Вивчення педагогічних досліджень і літературних джерел з такої проблеми відображені у роботах В. Смолянець, Д. Костюкевич, М. Якобі, Ф. Божинової, О. Кирюхіної, Л. Нечволод, А. Лікарчук, І. Майорової. Аналіз українського й зарубіжного досвіду дозволили з'ясувати, що робочі зошити з друкованою основою є сучасним і перспективним засобом навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що розробкою теоретичних основ засобів навчання займалися С. Батишев, Н. Буринська, В. Биков, О. Грабецький, А. Гуржій та інші; методика використання робочих зошитів перебувала в полі зору С. Кононенко, А. Лікарчук, Л. Нечволод, О. Нільсона, В. Ратасеппа, О. Чінчой. Проте, незважаючи на значну увагу вчених до проблеми створення друкованих засобів навчання, украї актуальною залишається проблема у створенні та впровадженні робочих зошитів для практичних занять саме з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Зазначені друковані засоби навчання привертають увагу лише окремих методистів, викладачів, які усвідомлюють цю проблему, шукають нетрадиційні методи і засоби організації навчального процесу.

Також не можна не погодитися із думкою авторів С. Павх та І. Павх, які вважають, що робочі зошити слугують інтенсифікації формування професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців [4].

Ми вбачаємо, що впровадження в навчальний процес в Одеському національному морському університеті робочого зошита із друкованою основою під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуван-

ням» для всіх галузей освіти окремо з урахуванням термінології кожної з них дозволять вирішити багато різноманітних завдань.

Окрім вкрай важливих для засвоєння здобувачами вищої освіти відповідних цьому освітньому компоненту фонетичних, орфографічних, лексичних, граматичних і літературних норм української мови; правил використання усталених мовно-стилістичних засобів; підвищення культури офіційно-ділового мовлення; збагачення лексики ділового спілкування; опанування навичок оформлення та укладання ділових документів, нашою ціллю є використання у вправах та завданнях галузевої термінології. На нашу думку, це полегшить студентам паралельно з проходженням курсу «Вступ до спеціальності» розкрити основні напрями вибраної спеціальності, познайомити з термінологічними поняттями відповідної галузі та ключовими термінами, збагатити розуміння про спеціальність та майбутню професію. А також ознайомити на початковому рівні із теоретичними засадами майбутньої спеціальності, зі сферою діяльності фахівця, професійними характеристиками, які він повинен набути протягом навчання.

Нове покоління робочих зошитів, на відміну від попередніх, виступає як засіб, що сприяє оволодінню способами самостійного навчання, активного засвоєння та застосування знань. Досліджуючи підвищення ефективності навчального процесу у разі застосування робочих зошитів, варто зазначити, що ця методика інтегрує не лише інноваційну технологію освіти, але й задає нову траєкторію навчання, що покликана активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів на всіх етапах навчального процесу. Більшість науковців вважають, що сучасний робочий зошит перестав бути простим набором завдань для самостійної роботи.

Науковиця І. Майорова виділяє такі функції робочих зошитів з друкованою основою:

1. Навчальна функція. Використання робочого зошита допомагає педагогу керувати навчальною діяльністю здобувачів освіти, сприяє формуванню в них необхідних знань, практичних умінь і навичок.

2. Розвиваюча функція. Робочий зошит може бути інструментом у розвитку мислення через спеціально розроблені завдання та вправи творчого характеру. Робота з робо-

чим зошитом сприяє розвитку в здобувачів освіти стійкої уваги на занятті.

3. Виховна функція. Систематичне заповнення аркушів робочого зошита впливає на формування у здобувачів освіти таких якостей: організованості, дисциплінованості, акуратності, сумлінності, працьовитості, наполегливості, дбайливості. Робота у робочому зошиті вимагає від здобувача освіти особливої відповідальності за те, щоб написане слово було адекватне за значущістю друкованому слову.

4. Контролююча функція. Робочий зошит може бути використано для контролю знань і вмінь учнів.

5. Раціоналізуюча функція. Використання робочого зошита раціоналізує навчальну роботу здобувачів освіти і викладача, забезпечує доцільне використання навчального часу [2].

У нашому баченні запланований робочий зошит являтиме собою реальну можливість впровадження інноваційних методів та прийомів навчання з компетентнісним підходом, що передбачає розвиток двох видів компетенції: пізнавальної і діяльнісної. Зокрема, передбачаємо посилення мотивації здобувачів вищої освіти до опанування курсу, що позитивно впливатиме на їхній психологічний стан. Крім того, робочий зошит допомагатиме раціоналізувати роботу викладача й заощадити час, оскільки зникає необхідність готувати супровідні матеріали та розмножувати їх.

Передбачено, що робочий зошит міститиме незначний теоретичний матеріал за темами, різноманітні вправи, завдання для закріплення й глибшого розуміння теоретичних положень курсу і список рекомендованої літератури, що може використовуватися в підготовці до практичних занять, заліку та під час самостійної роботи студентів. Особливістю частини практичних завдань є використання ключових понять відповідної освітньої програми, що орієнтована на роботу зі словниками термінів за галузями знань та спеціальностями. Низка вправ і завдань дозволятимуть організувати диференційоване й особистісно орієнтоване навчання, сприятимуть розвитку логічного мислення, активізації творчого потенціалу студентів, набуття умінь і навичок після вивчення поточних тем і всього курсу. Формулювання більшості

завдань міститимуть алгоритм їх виконання (спосіб діяльності), що сприяє формуванню предметних і надпредметних компетенцій студентів. У зошиті має бути представлена система практичних завдань, спрямованих на розвиток різних видів компетенцій здобувачів освіти, їхніх творчих здібностей, зокрема відпрацювання навичок письмової та усної професійної комунікації державною мовою.

Завдання контрольних робіт передбачатимуть перевірку та контроль рівня засвоєння теоретичних і практичних знань студентів за допомогою тестів.

Головне завдання робочого зошита з друкованою основою – сприяти розвитку студента як особистості мислячої, творчої та здібної, з чітким усвідомленням місця й ролі ділового, наукового та публіцистичного стилів у системі професійного спілкування й вимоги до мови ділових паперів.

За свідченнями науковців А. Лікарчук та В. Любарець [5; 6] підручники та зошити з друкованою основою за своїм функціональним призначенням є взаємодоповнюючими засобами навчання. Безпосередньо підручник спрямований насамперед на висвітлення навчального теоретичного матеріалу. Своєю чергою робочий зошит із друкованою основою призначений для усвідомлення навчального матеріалу здобувачами освіти. Він розглядається як засіб, що удосконалює методику навчання та виступає як доповнення до підручника. Загальновідомий факт, що підручники мають відрізнитися від робочих зошитів відсутністю великого обсягу текстового матеріалу, наявністю значної кількості різноманітних та різнорівневих завдань. Але водночас саме одночасна робота з підручником і зошитом з друкованою основою забезпечить підвищення ефективності навчання й посилення виховної та розвиваючої функцій, що дозволить ґрунтовно вдосконалити норми сучасної української літературної мови й практично оволодіти ними.

Ми погоджуємося з думкою, висвітленою в науковій розвідці Л. Потапової, яка зазначає, що відповідно до проведених статистичних досліджень здобувачі освіти засвоюють матеріал під час практичних занять на 75% ефективніше [7]. Тому, на нашу думку, важливим аспектом є створення та впровадження робочих зошитів з друкованою осно-

вою під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням» в Одеському національному морському університеті.

Правильне використання робочих зошитів в освітньому процесі сприяє не тільки підвищенню якості знань, пізнавальної активності студентів та інтересу до навчання, але і сприяє розвитку критичного мислення, що стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін.

Впровадження робочих зошитів у навчальний процес Одеського національного морського університету під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» з урахуванням термінології кожної спеціальності вирішить такі завдання:

- більш міцне засвоєння теоретичних положень;
- закріплення та набуття практичних умінь не тільки типових, а й розвивальних та творчих завдань;
- ознайомлення з термінологією вибраної спеціальності;
- контроль за ходом навчального процесу;
- формування у студентів умінь і навичок самоконтролю.

Схиляємося до думки, що використання робочих зошитів під час вивчення освітньої компоненти «Українська мова за профе-

сійним спрямуванням» має кілька вагомих переваг:

Активне засвоєння матеріалу: робочі зошити створюють можливість для активного засвоєння навчального матеріалу, вони часто містять завдання, що змушують студентів думати, аналізувати і застосовувати знання практично.

Самостійна робота: робочі зошити можна використовувати для самостійної роботи студентів, це дозволяє їм вчитися самостійно, удосконалюючи навички самоорганізації та самодисципліни.

Формування навчальних умінь: виконання завдань у робочих зошитах сприяє формуванню навчальних умінь, таких як аналіз текстів, виразне письмо, розвиток лексичного запасу і граматичної правильності.

Індивідуальний підхід: робочі зошити дозволяють викладачам підходити до кожного студента індивідуально, враховуючи його потреби та рівень знань.

Системний підхід: вони можуть бути частиною системи навчання, де теоретичні знання і практичні навички об'єднуються для кращого засвоєння матеріалу.

Підвищення мотивації: робочі зошити можуть збільшити мотивацію студентів до навчання, оскільки вони дають можливість практичного використання отриманих знань.

Рис. 1. Піраміда навчання

Формування професійної компетентності: оскільки робочі зошити адаптовані до конкретної освітньої компоненти «Українська мова за професійним спрямуванням», вони допомагають студентам засвоювати мову та термінологію, які необхідні для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Усі ці фактори роблять робочі зошити корисним інструментом для ефективного вивчення української мови в професійному контексті.

Висновки і перспективи подальших розробок. Як підсумок зазначимо, що робочий зошит має стати одним з основних складників методичного забезпечення навчального процесу й виконувати багатоаспектну роль в оптимізації та підвищенні ефективності навчання у вищій школі. Можемо стверджувати, що основне призначення робочих зошитів – керувати навчальною діяльністю сту-

дентів та формувати в них навчальні вміння. Робочими зошитами можна користуватися під час заняття, для виконання домашніх завдань, а в разі потреби – для індивідуального навчання. На практичному занятті використання друкованої основи робочих зошитів зменшує механічну роботу студентів під час виконання завдань і тим самим дозволяє збільшити обсяг розумових і практичних дій та сконцентрувати увагу на сутності навчального матеріалу.

Цінність запровадження зазначеної вище методики щодо впровадження робочих зошитів із друкованою основою може посісти належне місце у загальному ланцюгу дидактичної системи навчального процесу й виконувати багатоаспектну роль у підвищенні професійної компетентності майбутніх випускників Одеського національного морського університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Харківська А.А. Види неперіодичних навчальних і виробничо-практичних видань : довідник / А.А. Харківська та ін. ; за заг. ред. Г.Ф. Пономарьової. Комун. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2017. 138 с.
2. Майорова І.Г. Використання робочих зошитів як засобу підвищення ефективності професійної підготовки : методичні рекомендації. Донецьк : ІПО ІПП УМО. 2012. 38 с.
3. Нечволод Л.І. Інформативно-ілюстративна функція робочого зошита. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Харків : ХДПУ, 2000. Вип.12. С. 88–91.
4. Павх С.П., Павх І.І. Робочий зошит як засіб активізації самостійної роботи студентів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. № 2 (2016). С. 290–295.
5. Лікарчук А.М. Технологія створення та використання зошитів з друкованою основою (на матеріалі хімії) : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. 20 с.
6. Любарець В.В. Технологія створення робочих зошитів для практичних робіт у ПТНЗ. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5 «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2015. Вип. 52. С. 153–158.
7. Потапова Л.М. Впровадження мобільних технологій в освітній процес за дистанційною формою. *Особливості викладання хімії та біології в школі: теорія і практика* : Всеукраїнська науково-практична конференція (Дніпро, 26 травня 2020 р.). Дніпро, 2020.

REFERENCES

1. Kharkivska, A.A. Types of non-periodical educational and production-practical publications: a guide / A.A. Kharkivska and others; in general ed. G.F. Ponomaryova. Commune closing «Kharkiv humanitarian-pedagogue Acad.» Kharkiv regional council. Kharkiv, 2017. 138 p.
2. Mayorova I.H. Using workbooks as a means of increasing the effectiveness of professional training: method. Recommendations. Donetsk: IPO IPP UMO. 2012. 38 p.
3. Nechvolod L.I. Informative and illustrative function of the workbook. *Pedagogy and psychology*: Coll. of science works. Kharkiv: KhDPU, 2000. Issue 12. P. 88–91.
4. Pavh S.P., Pavh I.I. Workbook as a means of activating students' independent work. *Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. "Pedagogy" series*. No. 2 (2016). P. 290–295.
5. Likarchuk A.M. The technology of creating and using notebooks with a printed base (on the material of chemistry): autoref. thesis Ph.D. teacher sciences: 13.00.02. Institute of Pedagogy and Psychology Prof. of education of the APN of Ukraine. Kyiv, 2003. 20 p.

6. Lyubarets V.V. The technology of creating workbooks for practical work in vocational training. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*. 2015. Issue 52. P. 153–158.
7. Potapova L.M. Implementation of mobile technologies in the educational process in a distance form. *Peculiarities of teaching chemistry and biology at school: theory and practice*. All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Dnipro, May 26, 2020). Dnipro, 2020.